

EUSKERAREN ALDEKO LAN OROKAR BATEN EGITARAUA

Bayona'n 1963'ko irailaren 7'n.

Euskaltzaindia

Ribera, 6

BILBAO

Agur jaunak:

Euskaltzaindiak euskaltzaleai egin dien deiari erantzun naiean, datorren illean Arantzazu'n egiteko dagoen batzarrerako, onekin batera dijoan txostena biali nai dugu, laguntza txikia eskeintzeko gogoaz.

Gure lantxo ortan ikusiko duzutenez, alde ta iritzi guzietako euskaltzaleak ikusi nai-izango genituzke lan berean sartuta, guziok gure Erri ta gure izkuntzarekiko maitasunean alkaturik. Euskerarena oren arazoa dugu ta orrengatik alik eta euskaltzale geyenak gogoz erabiltzeko artu bear dute. Beraz, naiz Erri naiz euskeraren onerako, guzien lanak ontzat artutako egitarau baten norabideetan barna eraman bear dira geron gardiz. Orrengatik noraezekoa izango zaigu aurretik guzientzat egokia izan diteken egitarau ori atontzea; ta orixe duzute, ain zuzen, gure xede berezia.

Euskeraren biziarentzat ar diteken bide bearrena, irakas-kintzarena dugu eskierki, ortan baitago eguzki pean kultura ororentzako oñarria. Guretzat ere orixe izan bear dalakoan, gure lan berezienak ortara eraman bear-izango ditugula uste dugu, egin liteken alkartasun aundienean.

Xede oietaz dijoakizue gure lana; ia bertan egokia izan diteken zerbait aurki ote dezakezuten.

Onar ezaizkiguzute, otoi, gure agurrik on eta kartsuenak
E. K. A.

Urrestarazu'tar A.

Idazkaria

Gure izkuntza onen etorkizunari buruz ajolaz beteta gaudelarik, beraren alde gaur zer egin liteken ikusteko, arlo ori erabiltzen ari-izan gera aspalditxodanik; ez dugu uste arazo erraz bat dugula ortan eta gure iritzia ba-liteke guztiz egokia ez izatea; baña euskeraren alde lanegitea euskaldun guzcion eginbidetzat daukagula-ta, bearra iruditu zaigu gure iritzi ori agerrerazte, guri dagokigun eginbidea betetzeko lenengo, eta besteak egin dezaketinari laguntzaren bat emateko naiean gero.

Asmo oietaz, euskeraren aldeko lan orokar baten egitarau bat atondu dugu ta Euskaltzaindiak Arantzazu'n aurtengo urrillean egin nai duen euskaltzaleen batzarrerako txosten bat bezela aurkezten dugu.

Ona emen geron asmo ta aburua:

Euskerari, izkuntza danezker, bizi-izateko, gaur bizi oparoaz agertzen diran beste izkuntza guziak bezela ari bear-izango zaio. Izkuntza guzti oiek, berak eratu duten kulturaren barna edatu dituzte beren ahalmen guztiak; kultura izan zaie bide egokiena, bearrena, alde guztietan gutxi gorabera berdin erabilli izan dana; eta orren orokartasun aundian, urte ta mendeetan erabillia izan dalarik, oso on eta egokia dala bayeztu egin bear; geyago, beste biderik ez dagoela esan genezake. Alakotz, bere burua edatu nai duen edonungo izkuntzari, euskerari ere, orrenbeste egitea dagokio, ala bearrik. Guk ere gure euskal-kultura eratu ta zabaldu bear dugu, enurarik gabe.

Kultura arazoetan, errialde guztietan gauza bera egiten dute aspaldidanik guziek bide bat, bide berbera eramaten. Eta ori ere guziena danezker ta orren luzaroan darabiltenez, on eta egokitatzat artu bear dugu, noski. Beraz, bide ori guri ere eramatea egoki ta bearra izango zaigu.

Zein ote da bide ori? Alde guztietako kulturak —gaur kultura itzari ematen zaion zentzun zabalean— aurrak lenengo gauzak ikasten ditueanean asten dira; beraz, bereziki, lenengo eskoletan. Oietan asitako kulturak oro (Erri guztien kulturak), gero irakaskintza-mail guztietan barna indartzen eta borobiltzen dijoaz; azkenez, osoro zabaltzeko, gogoari dagozkion zelai orotara eldu ta jarduteko.

Euskal-kultura ere bide guzti oietan barna joan-erazi bear-izango dugu; euskaldun aurras asi ta euskal-irakaskintzan barna eraman euskal-bizi oparotsuan euskal-gogoz okiturik sar dedin. Egiatzko euskal-kultura izan dezagun, orixe da bidea; eta ori atontzen eta erabiltzen ezpada, euskera ilko da; eta beraren alde egin ditezken beste lanak, azkenez, alperrik egiñak geratuko dira, eskierki.

Egin al dezakegu geuk ori, euskal-irakaskintza antolatu, indartu ta gure Errian barna jarri? Gaur, noski, ezin. Irakaskintza guzia Ma-

drid eta Paris'etik emandako legeen pean dago Euskal-Erri guzian antolatua; tokirik ez, orrengatik, edo oso gutxi onenean, gure euskerarentzat gaurko ikastoletan. Ziur egon gaitezke, alaz ere, egunen batean antolaketari aldatuko dala, ta eskolaetako bidea euskerarentzat zabalduko dala. Baña ezin egon gaitezke, bide ori ustiatzeko bearra izango dan guzia aurretik atondu gabe; orixe, gañera, guri dagokigu gertutzea, guri bereziki. Alakotz, bear-bearra zaigu euskal-irakaskintzari buruz egitarau bat eratzea ta ortarako gaur bertan zer egin bear dugun ikusi, zer egin ahal dugun azterkatu ta egingarria izan ditekera guzia bete.

Ikus dezagun, beraz, nola ari izan bear dugun. Ortarako, lenengoz, arazo orri buruz gaur ditugun bide, eskuarte, erraztasunak eta oztopoak zeintzuk diran jakin bear da garbi.

Bi norabide aundi auek eraman bear-izango ditu egingo dan lan guziak: Euskalerri osoari so-egitea, ta euskeraren batasuneruntz beti jotzeko xedea. Batasun ori ez da berealaxe egingo, eskierki, baña berarekiko urratsak eman ditezke ta eman bear dira.

Euskelgi batzuetan barna bizi da gaur euskera, ta ortan agertzen da irakaskintzarako oztopo bat; asieran euskal-irakaskintza euskelgi ba-koitzerako antolatu bear-izango da, geron ustez, naiz eta orrela lana aunditurik izanarren; umetxoen bearra da arretaz begiratu bear dana, ta, asieran bederen, bear orrek orixe eskatzen duela dirudi.

Euskal-irakaskintza, lenengoz, euskaldunak diran errietan bereziki jarri bear-izango da; bai ta beste uri aundietan ere ortarako bertan euskaldunak aski izan ezkeru. Baña bide batez, Euskalerri'ko erri ta uri guztietan, euskera beste gai bezela ardura aundienaz irakasiko da.

Esan dugunetik, argi atera ditekera euskal-irakaskintza osoaren asiera lenengo mallakoak izan bear duela, lenengo eskolarenak. Arazoa, lenda-biziz, orrela zedarriturik, errazagoa ere biurtzen da. Alakotz, asiera ortan, Erri osorako irakaskintza onela atontzeko: alde guztietan euskera gai bezela irakasiko da, ta euskaldun errietan ikasteko bidea bezela erabilliko. Gai bezela, beko ta goiko irakastola ta ikastetxe guztietan; bide bezela lenengo eskoletan, mintzoeraz euskaldunak diranen artean.

Euskal-irakaskintzaren antolatzea ezin utzi dizaioke, ez gizon bati ez eta bazkun bati bakarrik, naiz eta oiek jakintsuenak izan. Euskera ta Erri osoari dagokien arloa izanik, gure errialde ortako euskaltzale guziek lan ortarako beren laguntza aundiena eman bear-izango dute. Ba-dira euskelgi guztietan ari diran euskaltzale onak, izkelgiengatik ala beste edozein arrazoigatik beren iritzi bereziak dituztenak; beste aldetik, izari orokarrean, berdin ez diran jokera batzuk azaldu dira, garbitasun osoa jarraitzen duenarengandik mordollokeri larregiraño, eta mutur bi

oien artean ari izan ditezkenak. Izkelgi batean egon ditezken itz, joskera edo esakun obeak ontzat artu bear dira batasunezko euskerarentzat eta kulturazko bearretarako ere; orobat guzien iritziak, zindotasunez egiñak izan ezker, onartzeko ta entzungarritzat euki bear dira, guziak askatasunez azaldu ahal izan ditezten eta elkarren artean erkatu ahal-izateko. Ortan ditugun ez berdintasun guztiengatik, ain zuzen, esan dugu len, irakaskintzaren arloa emengo ala ango gizon edo talde baten eskuetan bakarrik utzi ezin ditekela. Geron ustez, izkelgietan izan ditezken aldin guztiak eta bazterretan era ditezken iritziak oro ere, irakaskintzaren lanerako agerrerazi bear-izango dira. Gañera, geron gardiz, oso noraezekoa zaigu iritzi guztiak ezagutzea, eta ortarako, iritzi danak agertu ahal izan ditezten, bide egokiak idekitzea bear-bearra, guziongana eta bakoitzarengana, ororena izango dugun elbururako, norberaren laguntza emateko naimena, gogo onez eta indartsuenik, sendotzeko asmoz.

Euskeraren alde egiten dan guzia ona da, txiki naiz aundia izan. Baña euskera bizi dedin, kultura-izkuntza biurtu bear danezkero —orixe ezinbesteko ta eraginkorra dan bidea, nagusiena beraz— eta kulturaren oñarri bearrezkoa irakaskintza izanik, bearrezkoa zaigu euskal-irakaskintza euskeraren aldeko lan guztien erdiko ta mami bezela artzea, orren inguruan eta ortik sortu bear-izango diran eskuarteei esker, kulturaren adar guzietara, euskal-eraz eta obekienik, igoteko. Geron iduriko, asmo ori guziona edo dugu; baña ororena izan bear duen lan batean asteko, on eta egokia izango zaigu asmo ori geron baitan berriro artu ta indartzea, asiera ortan bederen guziok bat izateko.

Ororena izango litzaken euskal-irakaskintza antolatzeke egin bear dan lanerako, euskaltzale guzien edo geienen baiespena lortu ahal-izango balitz, lan ori burutzeko egitarau egokia gertutzea izango litzake urrango urratsa.

Len, gure Errian irakaskintza antolatzeke gure asmoa adierazi dugu; jakiña, berriz esango dugu, ortarako gure esku izan gaitezeneko. Orain, xede orri buruz, gaur zer egin bear ote dan noraezekoa zaigu begiratzea, orduan lanerako eskuarte egokia izan dedin.

Urratsez-urrats ari-izateko, bearrezkoa zaigu lenengoa ematen asi; eta irakaskintza guziaren asiera lenengo ikastolako izanik, orixe, lendabiziko irakaskintza izango zaigu gure lenengo betekizuna. Gaurkotz eta bide guziaren asiera bezela, ortan zedarritu bear dugu gure lana, ororena izango dan lana. Ona emen, nola burutu genezaken lan ori:

Gaur eta gerorako, bear bi aukerak ditugu euskal-irakaskintzaren nagusienak: A) *Ikas-liburuak egitea*, ta B) *Euskal-irakasleak gertutzea*. Eta lenengo irakaskintzaz ari izan bear dugulako, lendabiziko eskoletan era-

biltzen diran gaiak izango dira ikas-liburu gaurkotz. Orrelaxe ondo mugatua izango dugu lenengo lana.

A) *Ikas-liburuak egitea*. Esandako gaien bakoitzerako liburu bat egiteko, urrats bi aukeratu eman bear dirala uste dugu: 1) gai orren itz berezien bilduma eratzea; 2) liburua egiteko batzaldi zabala idekitzea.

Bearrezkoa deritzaigu, lendabizi, gai bakoitzerako bere itz berezien bilduma eratzea; ahal-izango balitz, oso ona izango litzake, batzaldira elduko liraken liburuentzat eta gerokoan idatzi litezkenentzat ere, aurrez itz-bilduma bat aukeratzea, idazle guzietan onarturik; orrela mail ortan ere batasuna egiña geratuko litzake. Erreza iruditzen ezpazaigu ere, orren atzetik ibilli bear dugu, ortarako bide egokia idekitzen. Ona emen xede ortaz eta gure ustez zer egin genezaken: 1) Lanera lotu litezken guzietan (taldeka baldin bada obe), lendik autatutako gaietako itz-bilduma bana aurkeztu lezakete; naiz lendik egindako beste liburuetatik itz bat edo batzuk jasoten (jakiña, nundik artu dan esanez), naiz bakoitzaren iritzi, itz berri bat edo batzuk eratzen; baña itz bakoitzaren zentzuna, itz bakoitzak adierazi nai duena, euskeraz ematen; adierazte ori iztegiatan edo ikas-liburuetan ematen diranen antzeko izan liteke.

2) Lendik argitaratuta dauden beste liburuetan, iztegiatan eta ikas-liburuetan, aurkitzen diran itz berezien bilduma ateratzea, egoki ta bearra ere deritzaigu, liburu oien egille bakoitzaren itz-bilduma ere izateko; noski, len bezela, itz guzien adierazpena emanik. Itz bakoitzarentzat ere espanezeraz eta parantzerazko itzulpenak egiñik. Orrela, iritzi guztiak bilduta izango genituzke, bat ere urruñatu gabe, ta alkarrekin argitaratzea bide egokia dugu, idazle ta irakasleentzat iturburu bat bezela izan dedin. Lan guzti ori bildu ta zuzenduko luken bazkunak, bilduma guztietatik bat esonatu lezake batasunerako bidea emateko xedeaz; ala ere idazle ta irakasleak izango lirake beti, beren iritziaz, bilduma oietatik itz batzuk ala besteak aukeratzeko jare. Baña, herriz dagokigu esatea, bearrezkoa deritzaigu iritzi guztiak bildurik eukitzea, orrentzat ezagunak izan ditezen.

Itz-bildumak eta ikas-liburuak egiteko, iru norabide aukeratu litezke: 1) Euskaltzaindiak 1958'garren urtean Arantzazu'n egin zuen bazarrean aolkuz eman zuen auxe: «Badaki bazarreak zenbait kulturaisailletan itzen eskas gabiltzala. Geroago, bear den garaiean, Euskaltzaindiak bere erabakiak ar ditzan, euskaldun ikasi guztieri eskatzen zaie ortarako egokiera dutenean, gai oriek, bai itzez eta bai izkribuz, euskeraz erabiltzeko, erderara jo gabe naiz ta nekegarriago izan» (*Eusker*a).

2) Asmo berberak erabilirik, Unesco'k 1954'garren urtean «Ama-izkuntzak irakaskintzan erabiltzea» izenaz argitaratu zuen liburu batean esaten dan au:

14'garren orrialdean: «Izkuntza-auzi nagusia ontan datza: idatzi-ta ez dagoen izkuntza elertikoa biurtzea; lendabizi elizti ta fonetikari buruz bere izaera tinkotuz, itz-bilduma egikorra atontzen eta gero erabiltzeko egokiak izan ditezken idazkera ta ortografia ematen».

69'garren orrialdean: «Ama-izkuntza eskolan lendabiziz sartzen danean, edo lendik irakaskintza ta jakintzarako oso gutxi erabili dan izkuntza xede oietarako sartu nai danean, itz-bildumaren edatzea kontuz atondu bear da».

70'garren orrialdean: «Lendik onartutako arauaz, itz-bilduma baten edatzea». «Geyenetan, auzia, itz-bilduma egokia ez izatea izaten da. Orduan, izkuntzari peitzen zaizkion itzez ornitzea aski da; ortarako urren-goan azaltzen diran jokerak erabili ditezke, urrenkera ontaz onartzeko:

- a) bizi diran itzetatik berriak ateratzea, itzak eratzeko izkuntza bakoitzak dauzkan arauen bidez;
- b) atzerriko itzen antzekoak egitea eta ortarako itz oien atal bakoitzaren orde, izkuntzaren itz-bildumatik artutako aren zentzunkide izan dedin beste atal bat jartzea;
- d) atzerriko beste izkuntzaetatik bearrezkoak izan ditezken itz batzuek arturik, fonetikari buruz, artzen dituen izkuntzaren arauetaz egokitzea».

«Azken jokera au ahal den guzian ez da erabili bear, izkuntzaren itzorkun-oreka kordokatzeo galbidea dalako, eta, antzekoak baña iturburu batekoak izango ez diran itzak batera erabiltzeak, nasketa sorrerazi dezakelako. Gañera, beste izkuntzaetatik itzak artzea, edozein neurrian, eragozpen ontaz biurtzen da: beren itzorkunarekiko berealaxe ulertu ezin ditezken itz asko sartzen dira, eta orrela irakaskintza-lana zallagoa egi-ten da».

3) Pedagogia'ren bearrak.

Ikas-liburu bakoitzerako egingo litzaken batzaldira, edozein izkel-gian idatzitako liburuak aurkeztu litezke; baña alik eta neurri zabale-nean, itz berezi berberak erabiltzeko alegiñak egiten; eta batzaldia irabaziko luken idaztia ona izango litzake gero beste izkelgietan ere argitaratzea.

Gai bakoitzerako elburua betetzeko urte bete edo ar liteke; lenengo iruillabeteak itz-bildumak jasotzeko ta urte osoa liburua egiteko. Orrela

sei edo zazpi urte barru lenengo irakaskintzarako liburu guztiak egiñak izango lirake.

Lenengo irakaskintzarako gaiak: Eliztia, Zenbakiztia, Neurtiztia, Lutelestia, Edestia, Abeldia, Landaredia ta Meadia, Gauzaen esamasiak (Eresia, Marreztia).

B) *Euskal-irakasleak gertutzea*. Oraingo giroan zallagoa agertzen da orren bearra dugun euskal-irakasleak gertutzea.

Asko da, irakasleai buruz, gure Errian aldatu bear dana. Gaur irakaskintza-mail guztietan ari diran irakasle guztiak ezpadira, geyen-geyena bai bederen, erderaz (españeraz edo parantzeraz) ematen dituzte beren ikaskizun guztiak. Orrela, ikasleen gogoa erderaz erutzen dute oso-ro; eta eskola ta ikastetxeetatik ateratzen diran gazteak erderaz oldozten dute, eta beren bizi guzirako orrela egiteko bearturik izango dira geyen-tan, barnean daramaten gogo berezi orrengatik. Naiz eta euskeraz idatzi ta idazten duten idazleen lanetan ere maiz agertzen da erdal-gogo ori, itz berri ta esakunetan barna; gurean beti irakaskintza osoa erderaz egin denezkero, bidezkotzat euki bear orrela jazotzea.

Irakasleak, beraz, izkuntzai buruz asko aldatu bear-izango dira. Ezi-ña izango zaigu, alegia, izkuntzaz zearo aldatzea; eta elebitza agertzen zaigu ar diteken bide egokiena bezela. Orrengatik gure Errian jardun bear duten irakasleak elebitza erabiltzeko izan bear ditugu aldatuta. Euskal-irakaskintza eman ahal-izateko, asmo ortaz gertu bear-izango dira irakasleak. Orrela berak izango dira euskal-gogoa obekienik gordeko dutenak, ikasleengan bear dan bezela moldaturik. Eta irakasle ororentzat lenengo urratsa euskera sakonki ta ongienik ikastea izan bear. Euskal-gogoari eusteko, euskera bide bakarra dala argi ikustean, euskaltzale sutsuak izan bear ditugu gure irakasle guztiak. Eta Erri ta ikasleen bearra onarturik, elebitzaren bidean barna ari-izateko gertu bear-izango dute orok beren burua.

Ez da asko, egun, euskal-irakasleak gertutzeko egin ditekena. Ona buruak ematen digun zertxobait gertutze orri buruz; gutxi bada ere, egingarri deritzaigu:

- 1) Gaur euskera ikasten eta irakasten ari diran guziengan arloaren garrantzia sarrerazi, ikasle oien artean euskal-irakaskintzarako zaletasuna sor dedin.
- 2) Len aipatu ditugun ikas-liburuak egitea, bide ona izan baititeke irakaslegai guzientzat.
- 3) Aldizkarietan arazoari buruz idazlanak argitaratu.

- 4) Nunbait, Bayona'n edo, ikastaro bereziak edo hilkura berezi batzuk gutxienez antolatu; uda-ikastaroak bezela.
- 5) Erdal-irakasleen artean euskal-irakaskintzaren asmoa zabaldu.
- 6) Euskal-pedagojiari buruz aldizkari berezi bat argitaratu; ortarako, orain agertzen dan *Ikas'ena*, artaz biur liteke.

Gaur gure Erri osoan barna irakasten ari diran geyenengan ez dago, eskierki, euskerarenganako ardurarik; iñori ez edo dio buruak ematen euskera beren irakasketan iñoiz sartu bear-izango danik, gutxiago beste gaiak irakasteko bidez iñun eta iñoiz erabiliko dala. Oientzat eta guzientzat bearra izango da zabalkunde egoki bat egitea, auziaren berri zeatza ta gure Erriarentzat duen garrantziarena izan ditzaten. Ortarako len aipatu dugun euskal-pedagojiari buruzko aldizkaria izango litzake berebizikoa.

Erritarren artean ere uzkur izango dira asko ta asko, euskeraren ikastea ontzat artzeko ta, Erriari bearra zaion bezela eskoletan eta ikas-tetxeetako irakaskintzan bidez erabiltzeko. Orrengatik zabalkundea asko edatu bear-izango da, elburu ta bearra, guziengan sartzeko asmoz.

Itz-bildumak eratzeko esondatzen dugun bidea, beste elburu baterako ere oñarri ona izango genuke: Euskeraz bakarrik egin bear dan iztegi aundi bat egiteko; bertan, noski, itz bakoitzak adierazten duena, ertsiki, euskeraz emateko.

Eta lenengo irakaskintzari buruz, egitarau onen lana ona izango balitz, gero bigarren irakaskintzan ere jarri liteke, bai ta beste mail eta beste gai berezietan ere.

1963'garren iraillan.

Euskal Kulturaren Alde

EUSKERA BATXILLER - MUTILLENTZAT

Nere ikasleekin zer egiten dudan agertzeko eskatu zait, eta honetara xe noa lerro hauetan. Nere iduriz, irakasleok elkarren berri behar dugu jakin, eta lan hau elkar-hizketa honen atari gerta baledi, uste dut ez litzakela lan arras alferra izango.